

EL MOLÍ DE LA SERRA D'ALMOS

JORDI BLAY BOQUÉ

Unitat de Geografia. Facultat de Lletres. URV

INTRODUCCIÓ

Fa cosa d'un any vaig visitar la Serra d'Almos convidat per la Neus. Ella sabia que des de la Unitat de Geografia de la URV estàvem duent a terme un treball de recerca per a la Diputació sobre els molins hidràulics de les comarques de Tarragona i em va comentar l'existència d'un d'aquests molins al seu poble. En aquells moments ja n'haviem comptabilitzat uns cinc-cents, uns tres-cents dels quals conservaven encara restes que es podien reconèixer i, personalment, ja n'haviem visitat una colla. Semblava, doncs, que un altre molí no havia de ser gaire cosa més que una fitxa i un número més a la llista.

Realment no va ser així. De fet, en cap dels molins visitats o inventariats no vam tenir la sensació d'estar fent una feina rutinària. De seguida que vam començar el treball ja vam comprovar que l'observació d'un vell molí, estigués en les condicions que estigués, ens explicava coses dels antics treballs lligats a la terra, de la gent i els seus costums, de la natura; en resum, del territori on estava situat. I se'ns feia difícil entendre com havien anat desapareixent, en molts casos abandonant-los sense donar-los cap tipus de valor.

Així que quan vaig arribar a la Serra em preguntava en quin estat trobaria el molí i què em podria explicar l'observació de les seves restes. Vam anar al molí, situat a l'altra banda del barranc de Tartacó, davant del poble (fig. 1). Allí ens esperava el propietari, Josep Pena, que en tot moment va estar molt amable.

EL MOLÍ DE LA SERRA

S'ha de dir, d'entrada, que la primera visió del molí desanima una mica. En haver caigut la façana i ser substituïda per una d'obra vista es perd part de l'encant que encara conserven altres vells casals moliners (fig. 2). Tanmateix, això només és una part de les instal·lacions i, la resta, és prou interessant. Repassem-la per parts.

Fig. 1. Antic molí de farina de la Serra situat al marge dret del barranc Tartacó (J. Urioz, 1993)

L'aigua arriba al molí pel canal —visible per la filera de canyes que hi creixen a la vora— procedent de la Font Vella del Mas d'Alerany, igual que la que serveix els horts propers i abasta el poble. Segons sembla, el propi molí havia estat propietat d'aquest mas. Això ja explica força coses: la importància del control del molí per part dels senyors feudals primer i de propietaris rics o burgesos després, assegurant-se unes rendes que pagava la població pel dret d'usar un servei absolutament necessari per viure, com és moldre el gra que ha de permetre obtenir la farina i, per tant, el pa bàsic en la dieta dels nostres avis. L'aprofitament de la mateixa aigua tant per regar, com per beure, com per moure les moles del molí, ens explica la importància de la proximitat de les fonts, pous, rius o altres llocs amb aigua per a la vida en les societats antigues del nostre país: l'aiguà era necessària per beure i també, en la mesura del possible, per superar almenys parcialment les freqüents sequeres que abans portaven la fam per la pèrdua de collites.

L'enginyeria hidràulica que comporta aquest triple aprofitament és una prova del notable desenvolupament tècnic dels nostres avantpassats per tal de superar aquestes necessitats.

A causa de les sequeres —bé siguin les típiques d'estiu o d'altres no tan típiques en altres èpoques de l'any— calia emmagatzemar l'aigua a la bassa per poder-ne disposar quan calia moldre. Així, la bassa del molí estava sempre a la part de darrera del casal i, a tocar d'aquest, hi havia el cup o

Fig. 2. Vista actual de l'edifici del molí (P. Cervera, 2001)

cacau, el forat per on l'aigua baixava cap a l'engranatge que feia rodar les moles. A la Serra la bassa del molí, com en molts altres llocs, està actualment en desús i ocupada per horts —és lògic: hi ha aigua, la terra és fresca i bona i és ben pla—, però encara en resten els murs de pedra (fig. 3). A tocar de la casa, però, encara es manté una petita bassa per al reg de forma triangular acabada en un cercle d'uns 80 cm de diàmetre. Aquest cercle no és més que la forma de l'antic cacau, actualment tapat a la part inferior.

De l'edifici del molí cal ressaltar-ne diferents elements. És de planta baixa, pis i golfes; i de dimensions relativament grans —ens comentava el propietari que hi havia hagut tres llars de foc—. Al primer pis hi havia l'habitatge dels moliners; aquests no eren propietaris sinó treballadors que no tenien per què viure al molí, però que hi podien passar llargues temporades quan s'havia de moldre, per la qual cosa els casals dels molins podien tenir espais prou grans com ara els del molí de la Serra.

A la planta baixa hi ha l'obrador o sala de moles. Un element curiós del molí de la Serra és l'espai anterior a la sala de moles on hi havia un artefacte per tal de facilitar la feina de carregar els sacs al bestiar, del qual no en queda quasi res. La sala de moles és bonica; té una volta apuntada, feta d'argamassa amb canyís, com era relativament freqüent en els molins fariners. Es conserven encara les moles, una d'elles repicada abans de quedar inútil i, per tant, amb el dibuix prou ben marcat (fig. 4). Recordem la importància d'aquest dibuix per tal que la farina es desplaçés correctament entre mola i mola i s'evités un fregament excessiu que la podia fer malbé.

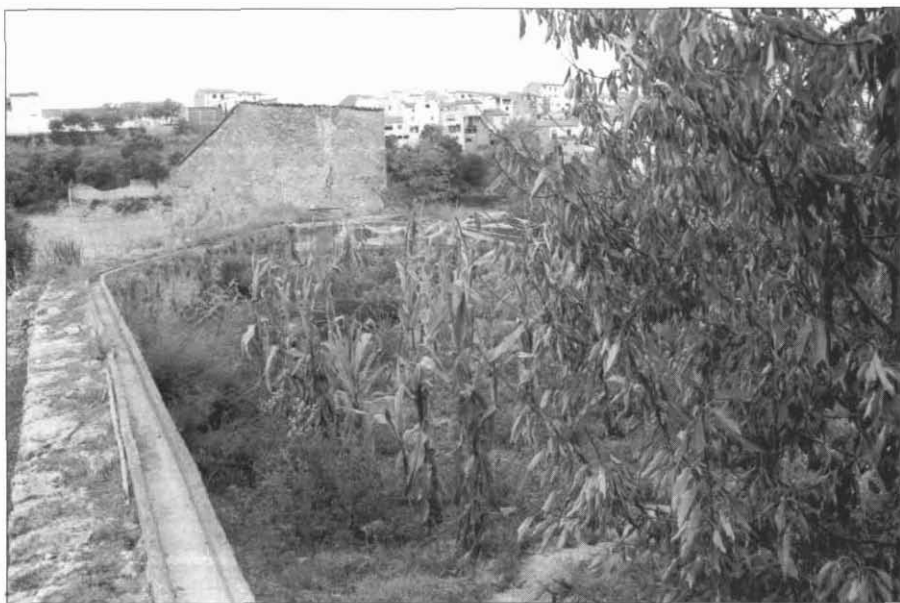

Fig. 3. Bassa d'aigua del molí, actualment emprada com a hort (P. Cervera, 2001)

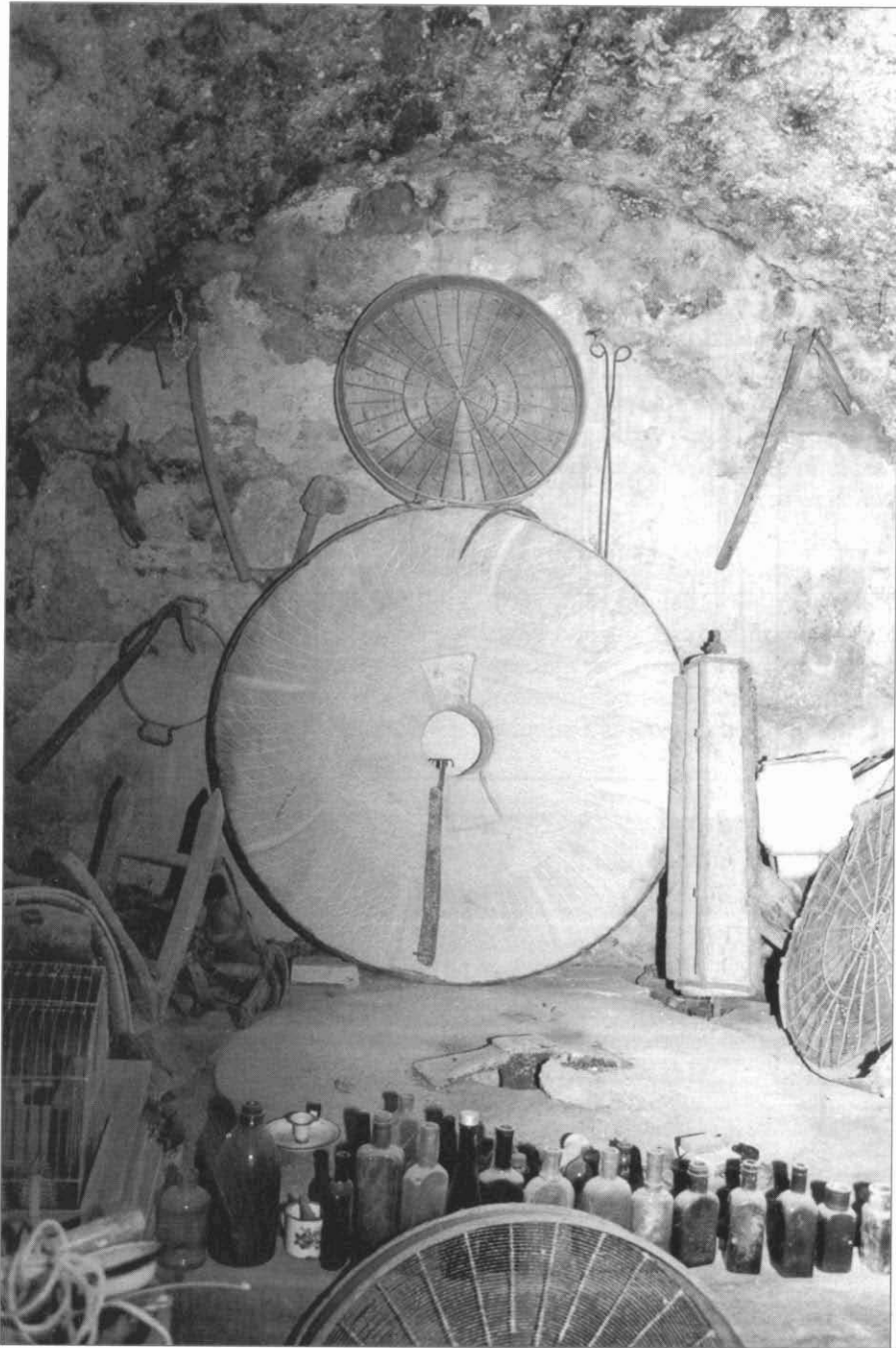

Fig. 4. Sala de moles (P. Cervera, 2001)

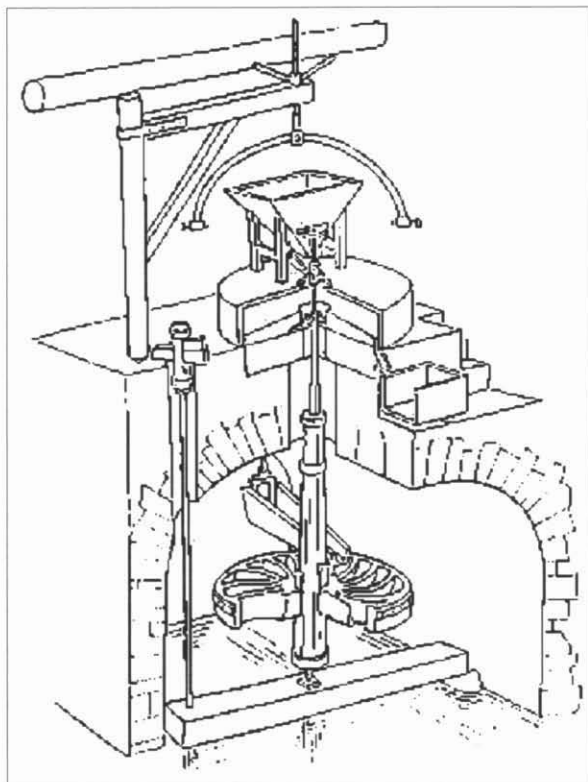

Fig. 5. Esquema del funcionament d'un molí hidràulic

Fig. 6. Desguàs del molí (J. Blay, 2000)

Dissortadament, no queda res de la maquinària de fusta que es feia servir per abocar el gra —tremuja—, cobrir les moles —riscle— o aixecar les moles —cabra—, per exemple. El destí d'aquestes parts, un cop el molí entra en desús, sol ser a tot arreu el mateix: el foc. Sí que està encara en bones condicions el farinal o indret on s'arreglava la farina un cop sortia de les moles.

Si la fusta normalment feia cap al foc, les peces de ferro eren freqüentment desmuntades i venudes per a ferralla o utilitzades per a altres finalitats un cop el molí deixava de funcionar. Baixar al carcavàs —espai situat sota les moles— del molí de la Serra permet veure com aquí també s'ha complert això. Al carcavàs fa cap a l'aigua procedent del cacau; l'aigua impulsa una roda o turbina horitzontal que està unida a les moles per un eix de fusta. D'aquests elements, només queden els de fusta i lògicament en un estat de conservació regular: l'eix encara està prou bé, però el rodet o turbina està colgat sota una petita capa de fang i en procés de descomposició; ni el pany —peça que regulava la pressió de l'aigua— ni altres peces de ferro es conserven (fig. 5).

Una de les parts més ben conservades del molí és la del desguàs, del que en queden uns 10 metres de llarg, amb volta catalana d'obra que el fa prou interessant i bonic (fig. 6). La sortida al barranc és actualment tapada. L'accés al carcavàs i al desguàs es fa actualment després d'aixecar una pesada llosa —ens va costar prou—, però segurament abans no devia ser tan complicat perquè amb certa freqüència els moliners havien de baixar a netejar o arranjar alguna de les peces existents.

CONSIDERACIONS FINALS

L'època del funcionament dels molins fariners hidràulics va acabar fa ja uns quants anys. La majoria no van poder superar la introducció de l'electricitat i la competència de les modernes farineres, desapareixent al voltant de començament del segle XX, en tot cas abans de la guerra, com en el cas del molí de la Serra d'Almos. Després de la guerra van revifar-se alguns, de vegades ja electrificats, que en alguns casos molien d'amagat de les autoritats per tal de superar com es podia el racionament. Però el fet era que s'havia començat un procés d'abandonament de l'activitat que, en el pitjor dels casos, va comportar la ruïna de l'edifici i annexos, mentre que en altres ocasions l'edifici es va anar transformant en habitatge, caseta d'eines del camp, corral o altres usos, cosa que sovint els va salvar de la ruïna, encara que a costa de patir canvis de vegades molt grans en la seva estructura.

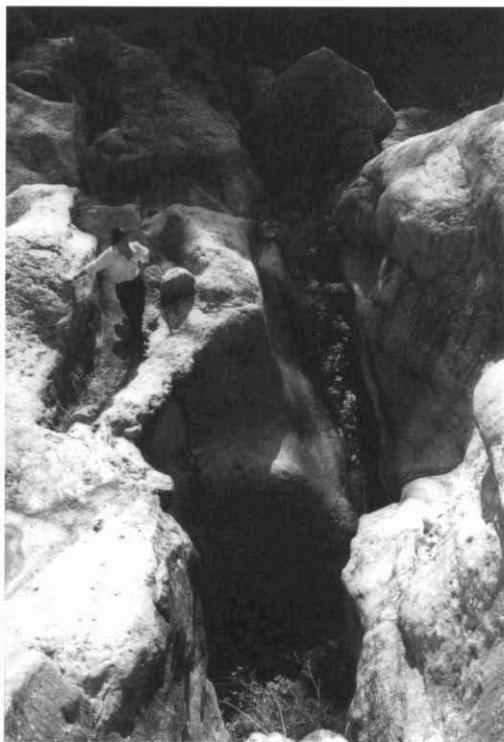
En el cas del molí de la Serra, si bé s'ha transformat l'ús de l'edifici, el cert és que l'estructura del molí encara està prou ben conservada. Caldria vetllar pel manteniment d'aquesta estructura i dels altres elements que l'identifiquen com a molí, com les moles o l'eix de fusta, per no perdre un element prou important en la vida de la comunitat durant molt de temps. D'altra banda, tant el molí com el sistema de reg o d'abastament poden ser prou

interessants en ells mateixos com a patrimoni: potser no tant pel valor material o estètic que tenen, sinó sens dubte perquè ens poden explicar, a nosaltres i als nostres fills, com els nostres avis van saber utilitzar un recurs natural escàs, l'aigua, per a tant de profit, sense el qual no s'entendria el poble. El molí, com la resta d'elements lligats a l'aigua, és una part de la identitat de la Serra.

Ah! I el camí empedrat que discorre pel costat del molí cuideu-lo, si us plau. Ja no en queden gaires, i també són una part del patrimoni que manté la identitat del territori (fig. 7).

Fig. 7. Camí empedrat que discorre al costat del molí (P. Cervera, 2001)

La riera de les Olles
(V. Casadó, 2001)

Mas d'en Pla de Darmós (V. Casadó, 2001)

Campanar de l'església de Sant Miquel Arcàngel a Darmós des de la plaça de les Eres (V. Casadó, 2001)

Plaça de les Eres a Darmós (M. Anguera, 2001)

*Carrer de la Bassa a Darmós
(M. Anguera, 2001)*

Aqüeducte que travessa la riera de les Olles (V. Casadó, 2001)

Riera de les Olles (V. Casadó, 2001)

Vista general del poble de Darmós (V. Casadó, 2001)